

1. Saborna crkva Presvete Bogorodice*, 1872, (A. Damjanov), Zelenih beretki 1
Figure anđela iznad ulaznog portala

24. Zgrada August Brauna, 1913, (J. Rekvenyi), Kralja Tvrtka 25
Figure Eve i Adama u visokom reljefu kraj ulaza

5. Zavod sv. Augustina (danas Muzička škola)*, 1894, (J. Vancaš), Josipa Štadlera 1
Kip sv. Augustina – uklonjeno

7. Sjemenišna crkva sv. Ćirila i Metoda*, 1896, (J. Vancaš), Josipa Štadlera 5
Kipovi sv. Petar i Pavle (Johann Novotny), reljefna poprsja sv. Ćirila i Metoda, te sv. Franjo Ksaverski i Ignacij Loyola (Vicentino Michetti)

8. Zgrada Zemaljske vlade II (danas Ministarstvo vanjskih poslova)*, 1896/7, (C. Panek), Musala 2
Reljefi s alegorijama i amblemima željeznice, medicine, rudarstva i šumarstva (Wienerberger Ziegelfabrik, atribuirano)

16. Zgrada srpskog prosvjetno kulturnog društva „Prosvjeta“, 1910, (M. Miladinović), Sime Milutinovića Sarajlije 1
Alegorijska skulpturalna grupa „Prosvjeta“ (Mihovil Mišo Stević, Jung & Russ)

21. Stambena zgrada Franje Sušila, 1912/13, (J. Rekvenyi), Augusta Brauna 10
Herme iznad ulaza (Robert Jean Ivanović, atribuirano) i statue na atici

2. Zgrada penzionog fonda*, 1887, (K. Pařík), Trg fra Grge Martića 2
Alegorijske statue Zemljoradnja i Stočarstvo, Flora i Znanost (Wienerberger Ziegelfabrik) – djelimično očuvano

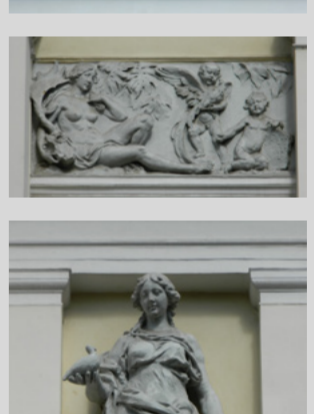
25. Stambena zgrada Ante Štambuka („Palata Adama i Eve“), 1912/1913, (J. Rekvenyi), Kralja Tvrtka 25
Figure Eve i Adama u visokom reljefu kraj ulaza

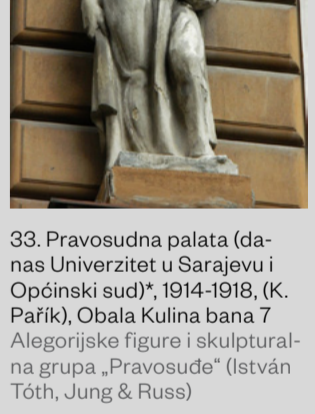
26. Stambena zgrada Josipa Kriškovića, 1913, (J. Rekvenyi), Kralja Tvrtka 9
Atlanti

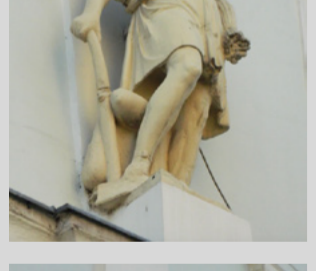
27. Zgrada hrvatskog kulturnog društva „Napredak“, 1913, (D. Sunko), Maršala Tita 56
Alegorijske statue Znanje i Snaga (Robert Franješ Mihanović), kip „Croatia“ (J. Stegmann)

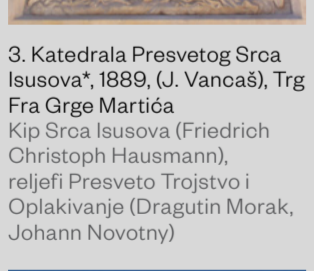
28. Banka „Slavia“, 1913, (J. Kotěra), Obala Kulina bana 15 i 16
Maskeroni s prikazom narodnih tipova, tj. Austrijanca, Bosanca i Mađara (Mihovil Mišo Stević) i alegorijske statue Izobilja (A. F. Steiner)

33. Pravosudna palata (danas Univerzitet u Sarajevu i Općinski sud)*, 1914-1918, (K. Pařík), Obala Kulina bana 7
Alegorijske figure i skulpturalna grupa „Pravosuđe“ (István Tóth, Jung & Russ)

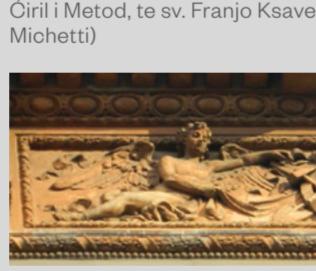
3. Katedrala Presvetog Srca Isusova*, 1889, (J. Vancaš), Trg fra Grge Martića
Kip Srca Isusova (Friedrich Christoph Hausmann), reljefi Presveto Trojstvo i Oplakivanje (Dragutin Morak, Johann Novotny)

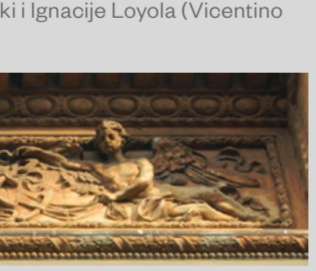
4. Stambeno-poslovna zgrada Racher-Babić, 1894, (J. Vancaš), Trg fra Grge Martića 2
Alegorijske statue Industrija i Trgovina (Wienerberger Ziegelfabrik), kipovi atlantata

6. Bosansko-hercegovačka akcionarska banka, 1895, (K. Pařík), Muvekitina II
Reljefi s medaljonima Merkur i Demetra, puti s grbom (Wienerberger Ziegelfabrik)

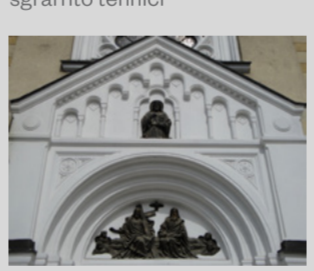
9. Stambeno-poslovna kuća za sinove M. Besarovića, 1901, (K. Pařík), Muvekitina I
Alegorijske statue Trgovina i Znanost (Wienerberger Ziegelfabrik) – djelimično sačuvano

10. Vila dr. Nikole Mandića (danas Olimpijski muzej)*, 1903, (R. Tönnies, K. Hudec), Petrakijina 7
Karijatide na ulazu, alegorijske figure izobilja s monogramom vlasnika, puti u nišama

11. Stambeno-poslovna zgrada dr. Grünfelda, 1901, (K. Pařík), Obala Kulina bana 32
Kipovi Dijana i Merkur, reljefi s alegorijama Znanost, Umjetnost, Trgovina i Industrija (Wienerberger Ziegelfabrik)

12. Zavod i učionica milosrdnih sestara*, 1904, (J. Vancaš), Šenočina 5
Kip sv. Vinka (Dragutin Morak) – uklonjeno

14. Crkva Presvetog Trojstva u Novom Sarajevu*, 1906, (J. Vancaš), Zmaja od Bosne 87
Reljefi Prevoto Trojstvo i Krist Spasitelj (Dragutin Morak)

17. Stambeno-poslovna zgrada Ante Štambuka, 1910/11, (J. Rekvenyi), ugao ul. Koševo i Alekse Šantića
Atlanti (Robert Jean Ivanović, atribuirano)

19. Stambena zgrada Franje Sušila, 1911, (J. Rekvenyi), ugao ul. Valtera Perića i Vrazova
Atlanti (Robert Jean Ivanović, atribuirano)

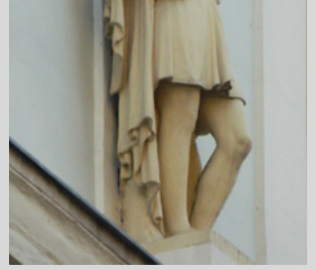
20. Hrvatska centralna banka (danas Unieredit banka), 1912/13, (E. v. Gotthilf), Branilaca Sarajeva 53
Reljefne alegorijske figure Trgovina i Industrija (Marko Šimunković)

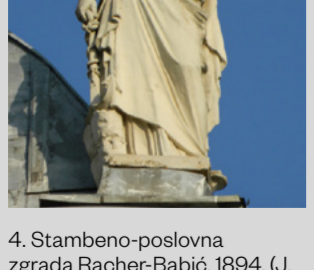
22. Salomova palata*, 1912/13, (R. Tönnies), Maršala Tita 54
Reljefne figure u narodnim nošnjama (Mihovil Mišo Stević, atribuirano)

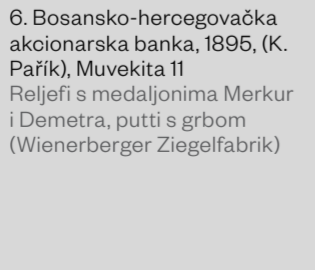
34. Hipotekarna banka (danas Centralna banka)*, 1929/30, (M. Zloković), Maršala Tita 25
Statue žene i muškarca s lampionima na ulazu, reljefi s prizorima ljudskih djelatnosti (Vladimir Pavlović Zagorodnjuk)

13. Dvokatnica kovača Nikole Cvijanovića („Gospodićina kuća“)*, 1906, (K. Hudec), Obala Maka Dizdara 1
Mitoološke i alegorijske figure (Minerva, Mars i Industrija?) u sgrafitto tehnici

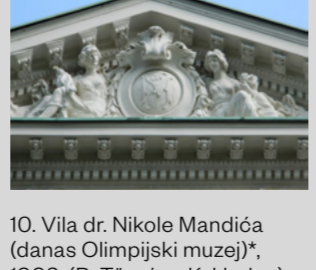
15. Stambeno-poslovna zgrada Todeschini & Weller*, 1908, (K. Pařík?), Maršala Tita 27
Statue Merkura – uklonjeno

18. Crkva Kraljice svete krunice, 1911, (J. Vancaš), Mehmed Paše Sokolovića 11
Kip Bogorodice s Djetetom

31. Zemaljski muzej*, 1913, (K. Pařík) Zmaja od Bosne 3
Alegorijske grupe Prethistorija i Antika u zabatima, te puti na nadlucjima paviljona arheološkog odjeljenja; reljefi s prizorima Flore i Faune, alegorije Zrak i Vatra, te kipovi Empedoklo i Herodot na početju odjeljenja prirodnih nauka (Franz Rebhan, Jung & Russ)

32. Franjevačka crkva sv. Ante na Bistricu*, 1914, (J. Vancaš), Franjevačka 6
Kip sv. Franje s Djetetom, skulpturalna grupa Oplakivanje, reljef Presveto Trojstvo (Dragutin Morak, Jung & Russ, atribuirano)

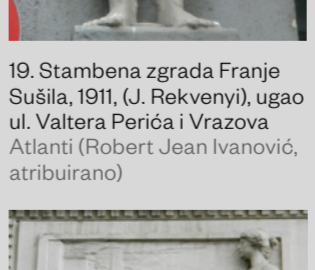
33. Pravosudna palata (danas Univerzitet u Sarajevu i Općinski sud)*, 1914-1918, (K. Pařík), Obala Kulina bana 7
Alegorijske figure i skulpturalna grupa „Pravosuđe“ (István Tóth, Jung & Russ)

* Građevina proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine
Napomena: Objekti pod brojem 1. i 34. izlaze iz vremen-skog okvira austrougarske uprave u BiH

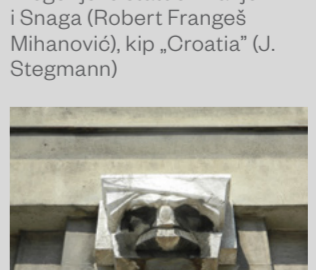
34. Hipotekarna banka (danas Centralna banka)*, 1929/30, (M. Zloković), Maršala Tita 25
Statue žene i muškarca s lampionima na ulazu, reljefi s prizorima ljudskih djelatnosti (Vladimir Pavlović Zagorodnjuk)

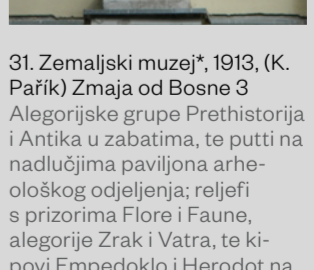
35. Stambena zgrada Ante Štambuka („Palata Adama i Eve“), 1912/1913, (J. Rekvenyi), Kralja Tvrtka 25
Figure Eve i Adama u visokom reljefu kraj ulaza

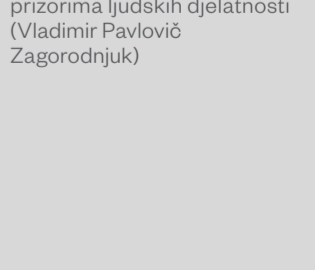
36. Stambena zgrada Josipa Kriškovića, 1913, (J. Rekvenyi), Kralja Tvrtka 9
Atlanti

37. Zgrada hrvatskog kulturnog društva „Napredak“, 1913, (D. Sunko), Maršala Tita 56
Alegorijske statue Znanje i Snaga (Robert Franješ Mihanović), kip „Croatia“ (J. Stegmann)

38. Banka „Slavia“, 1913, (J. Kotěra), Obala Kulina bana 15 i 16
Maskeroni s prikazom narodnih tipova, tj. Austrijanca, Bosanca i Mađara (Mihovil Mišo Stević) i alegorijske statue Izobilja (A. F. Steiner)

39. Pravosudna palata (danas Univerzitet u Sarajevu i Općinski sud)*, 1914-1918, (K. Pařík), Obala Kulina bana 7
Alegorijske figure i skulpturalna grupa „Pravosuđe“ (István Tóth, Jung & Russ)

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

Najvišonalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini

National Committee ICOMOS in Bosnia and Herzegovina

ARHITEKTONSKA MAPA OBJEKATA UKRAŠENIH FIGURALNIM KOMPOZICIJAMA REALIZIRANA JE NA TEMELJU RECENTNIH ISTRAŽIVANJA I NAJNOVIJIH SAZNAŃJA, TE PRUŢA PRECIZNE INFORMACIJE O NJIHOVIM AUTORIMA, NARUČITELJIMA I VREMENU NASTANKA. OSIM ŠTO NUDI I UVID U RASPROSTRANJENOST, TIPOLOGIJU, TE ZNAČENJSKE VRIJEDNOSTI FIGURALNE ARHITEKTONSKE DEKORACIJE, MAPA POTIČE NA POSMATRANJE TE REVALORIZIRANJE STILSKIH I UMJETNIČKIH DOMETA SKULPTURE NA JAVNOM PROSTORU. UKAZIVANJEM NA ZANEMARENA, A ČESTO I NEADEKVATNO TRETIRANA SKULPTURALNA OSTVARENJA NA GRAĐEVINAMA S ODLIKAMA HISTORICIZMA, SECESIJE I RANOG MODERNIZMA, NAMJERA JE POTAKNUTI AFIRMATIVNIJI ODNOS PREMA NASLIJEĐU KOJE ZAPRAVO PREDSTAVLJA INTEGRALAN ELEMENT ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKE SLIKE GRADA TE JE POKAZATELJ NJEGOVOG KULTURNOG IDENTITETA.

PROČELJA SARAJEVSKIH ZDANJA: FIGURALNA ARHITEKTONSKA DEKORACIJA (PERIOD AUSTROUGARSKE UPRAVE, 1878-1918)

Pod pojmom figuralne arhitektonske dekoracije se podrazumijevaju ukrasni elementi na pročeljima građevina, a koji imaju formu cjelovitih figuralnih kompozicija. Odnose se na prikaze svetačkih i mitoloških figura, alegorija i personifikacija, muza, atanata, keruba, „narodnih tipova“, itd. Najčešće su realizirani u vidu statua i reljefa, a u rijetkim slučajevima predstavljaju ostvarenja i u tzv. sgraffito tehnici. Pored toga što doprinose estetskom uobličenju građevina, figuralni prizori su nositelji i različitih značenja - osnovna funkcija im je iskazati namjenu zdanja, ali i afirmirati univerzalne te građanske vrijednosti, vjerske te nacionalne identitete.

Najveći broj arhitektonskih objekata s figuralnim prizorima podignut je potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, dakle u vremenu kada je Bosna i Hercegovina bila pod upravom Austro-Ugarske Monarhije (1878-1918). Snažne političke, privredne i društvene promjene koje su obilježile ovo razdoblje, očitovalе se i na likovnim umjetnostima, a koje su bile pod značajnim utjecajem tada aktualnih tokova srednjoeuropskog kulturnog kruga. Upravo u Sarajevu, kao glavnom gradu zemlje, na desetine građevina je oblikovano po uzoru na bečke arhitektonske modele, dok su im pročelja ukrašena vrijednim primjerima figuralne plastike na čijoj su realizaciji sudjelovali neki od najistaknutijih kipara te kiparskih ateljea u okvirima Habsburške Monarhije.

Unatoč činjenici da predstavlja vrijedan segment graditeljskog i likovnog naslijeđa, figuralna arhitektonska dekoracija je slabo poznata široj javnosti, a njezinoj zanemarenosti je djeliomično doprinjela i promjena estetskih paradigmi tokom 20. stoljeća. Zbog slabe vidljivosti te iskrivljene percepcije da predstavlja djelo serijske proizvodnje bez umjetničkog dometa, svakodnevno je izložena neadekvatnim intervencijama koje su uz ratna razaranja i klimatske faktore dovele do njezinog degradiranja, a u pojedinim slučajevima i do potpunog uništavanja. Imajući u vidu da je ovaj segment kulturno-historijskog naslijeđa prorijeđen i ugrožen, NK ICOMOS BiH nastoji skrenuti pažnju na one primjere koji i dalje opstaju, i to ukazivanjem na njihove historijske, ikonografske te formalne-stilske vrijednosti.

INDEKS KIPARA, OBRТNIKA I FIRMI KOJE SU IZRAĐIVALЕ FIGURALNU ARHITEKTONSKU DEKORACIJU

Frangeš Mihanović, Robert (Sremska Mitrovica, 2. 10. 1872 - Zagreb, 12. 1. 1940), akad. kipar i profesor na Likovnoj akademiji u Zagrebu.

Br. 27

Hausmann, Friedrich Christoph (Beč, 23. 6. 1860 - Bad Soden, 23. 10. 1936), akad. kipar i predavač u Školi primjenjenih umjetnosti u Frankfurtu.

Br. 3

Jean Ivanović, Robert (Sarajevo, 5. 8. 1889 - Zagreb, 25. 4. 1968), akad. kipar, djelovao u Sarajevu od 1910. g.

Br. 17*, 19*, 21*, 29*

Jung Felix & Russ Rudolf, kiparska radionica iz Beča s filijalom u Sarajevu, specijalizirana za izradu skulpturalne dekoracije u betonu.

Br. 16, 31, 32, 33*

Michetti, Vicentino (?), kipar, u Sarajevu vodio radionicu za izradu građevinskih ukrasa od cementa i gipsa.

Br. 7

Morak, Dragutin (? - Zagreb, 22. 6. 1922), kipar i učitelj modeliranja u Obrtnoj školi u Zagrebu.

Br. 3, 12, 14, 32*

Novotny, Johann/Ivan (Pečuh - ?), klesar i kipar, djelovao u Sarajevu krajem 19. st.

Br. 3, 7

Rebhan, Franz/Franjo (?), kipar i zastupnik bečke firme „Jung & Russ“ u Sarajevu.

Br. 31

Steiner, Armin & Franz, firma za izradu predmeta u metalu (Beč/ Budimpešta).

Br. 30

Stegmann I. (und Söhne), firma izradu predmeta u metalu (České Budějovice).

Br. 27

Stević, Mihovil/Mišo (Podvinje, 6. 6. 1870 - ?), akademski kipar, djelovao u Sarajevu od 1910. g.

Br. 16, 22*, 30

Sucharda, Stanislav (Nová Paka, 12. 11. 1866 - Prag, 5. 5. 1916), akademski kipar i profesor u Školi primjenjenih umjetnosti u Pragu.

Br. 28

Šimunković, Marko (?), kipar i nastavnik u Zanatlijskoj i Tehničkoj školi u Sarajevu.

Br. 20

Tóth, Istvan (Sambotel, 9. 11. 1861 - Budimpešta, 12. 12. 1934), akademski kipar.

Br. 33

Wienerberger Ziegelfabrik (und Bau-Gesselschaft), firma iz Inzersdorfa u Beču, specijalizirana za izradu građevinske opreme i skulpturalne dekoracije u terakoti.

“NOVA” UMJETNIČKA FORMA NA PRIJELOMU STOLJEĆA – TEME, SADRŽAJI I ZNAČENJA FIGURALNE ARHITEKTONSKE DEKORACIJE

Figuralni prikazi na arhitektonskim objektima su u Bosni i Hercegovini predstavljali novinu na prijelomu 19. i 20. stoljeća. Naime, tokom prethodnog perioda osmanske vladavine su zbog vjerskih i kulturoloških razloga figuralni prizori na javnom prostoru bili rijetki te svedeni tek na skromnije primjere, i to u okvirima sakralne umjetnosti i graditeljstva (br. 1). U novim političkim i društvenim okolnostima pod austrougarskom upravom, gdje su na promjene u zemlji utjecali i modernizacijski procesi te prihvatanje zapadnjačke kulture življenja, figuracija realizirana u skulpturalnoj formi dobila je na značaju i široj primjeni, pa se počela pojavljivati i na profanim zdanjima, kako privatne, tako i javne namjene.

Osnovni poticaj većoj zastupljenosti figuralnih dekorativnih elemenata na pročeljima zdanja došao je najprije s pojavom novih tipologija i stilova u graditeljstvu. Po regulisanju građevinske djelatnosti prema europskim standardima, u Sarajevu je posredstvom akademski obrazovanih arhitekata te graditelja podignuto na desetine građevina, a koje su trebale zadovoljiti upravne, poslovne, rezidencijalne, kulturne i vjerske potrebe različitih društvenih slojeva. Najreprezentativnije među njima bivale su ukrašavane statuama i reljefima koje su trebale doprinijeti vizualnom dojmu objekata, ali i iskazati njihovu namjenu. Istovremeno, figuralni prikazi su dobili na značaju jer su mogli posvjedočiti i o materijalnom statusu te kulturnom identitetu svojih naručitelja, kako Zemaljske vlade i vjerskih ustanova kao najvećih pokrovitelja građevinskih projekata, tako i nastajuće građanska klase koju su pored domaćih struktura činili i doseljeni činovnici, trgovci, industrijalci, bankari, pravnici, itd.

Repertoar tema i sadržaja koje pokrivaju figuralni prikazi na pročeljima zdanja je širok, ali se može pratiti unutar nekoliko kategorija definisanih prema izvornoj funkciji građevina. Kod vjerskih objekata (☪️), koje je gotovo po pravilu podizala Katolička crkva, svodi se na sakralne teme te prikaze svetaca kao titulara kojima su crkvene ustanove posvećene. Kod javnih građevina (🇧🇦) su motivi raznovrsniji zbog višenamjenskog karaktera objekata koje ukrašavaju, kao i različitih konoezata te apstraktnih vrijednosti koje pred-

stavljaju. Tako se kod upravnih i administrativnih objekata prepoznaju amblemi i prizori različitih ljudskih djelatnosti i vrlina (br. 2, 8, 33), dok se na Zemaljskom muzeju, kao ustanovi od najvišeg kulturnog i znanstvenog karaktera, raspoznaju alegorije prethistorije i antike, svijeta flore i faune, te „otaca“ društvenih i prirodnih znanosti (br. 31). Alegorije i personifikacije koje sugeriraju prosvijećenost, znanje i snagu su ključni kod domova kulturno-prosvjetnih društava „Prosvjeta“ i „Napredak“, a kod kojih se javlja i afirmiranje domaćih nacionalnih identiteta (br. 16, 27). Važnu i specifičnu temu kod bankovnih zdanja (🏦), čiji ikonografski program redovito ukazuje na blagostanje i izobilje, predstavlja i pojava skulpturalnih prikaza „narodnih tipova“ (br. 28, 30). U konačnici, privatna zdanja (🏠) stambenog, poslovnog i stambeno-poslovnog karaktera ukrašena su statuama i reljefima koji predstavljaju prosperitet, trgovinu i industriju, i to posredstvom alegorija te prikaza antičkih božanstava (br. 4, 6, 9, 10, 11, 13, 15, 20), ali i prizora folklornog bogatstva te različitosti u zemlji (br. 22).

Arhiv Bosne i Hercegovine
Historijski arhiv Sarajevo
Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Br. 2, 4, 6, 8*, 9, 11
Zagorodnjuk, Vladimir Pavlovič (Odessa, 31. 5. 1889 – Sydney, 1976), akademski kipar.
Br. 34

INDEKS ARHITEKATA I GRADITELJA

Damjanov, Andreja (Papradište, 1813 – Veles, 16. 8. 1878), crkveni graditelj.
Br. 1
Glaser, Ferdinand (Ervénice, 30. 5. 1880 – Beč, 27. 9. 1961), arhitekt.
Br. 30
Gotthilf, Ernst von (Temesvár, 1. 10. 1865 – Oxford, 17. 9. 1950), arhitekt.
Br. 20
Hudec, Karl (?), arhitekt, djelovao u Sarajevu od 1903. godine.
Br. 10, 13
Kotěra, Jan (Brno, 18. 12. 1871 – Prag, 17. 4. 1923), arhitekt.
Br. 28
Miladinović, Miloš (Donji Vakuf, 1876 – Sarajevo, 1934), graditelj, djelovao u BiH tokom prve polovine 20. stoljeća.

Br. 16

Panek, Carl (Mistek, 11.7. 1860 – Kritzensdorf, 15. 2. 1908), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom zadnje dvije decenije 19. stoljeća.

Br. 8

Pařík, Karel (Veliš, 5. 7. 1857 – Sarajevo, 16. 6. 1942), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom perioda austrougarske uprave.

Br. 2, 6, 9, 11, 15*, 31, 33

Rekvenyi, Josip (Bačka Topola, 1877 – Sarajevo, ?), graditelj.
Br. 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29

Sunko, Dionis (Sisak, 30. 9. 1879 – Zagreb, 21. 12. 1935), arhitekt.
Br. 27

Tönnies, Rudolf (Ljubljana, 20. 4. 1869 – München, 6. 12. 1929), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom prve decenije 20. stoljeća.

Br. 10, 22

Vancaš, Josip pl. (Sopron, 22. 3. 1859 – Zagreb, 15. 12. 1932), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom perioda austrougarske uprave.

Br. 3, 4, 5, 7, 12, 14, 18, 32

Zloković, Milan (Trst, 6. 4. 1898 – Beograd, 29. 5. 1965), arhitekt.
Br. 34

*autorstvo atribuirano

stavljaju. Tako se kod upravnih i administrativnih objekata prepoznaju amblemi i prizori različitih ljudskih djelatnosti i vrlina (br. 2, 8, 33), dok se na Zemaljskom muzeju, kao ustanovi od najvišeg kulturnog i znanstvenog karaktera, raspoznaju alegorije prethistorije i antike, svijeta flore i faune, te „otaca“ društvenih i prirodnih znanosti (br. 31). Alegorije i personifikacije koje sugeriraju prosvijećenost, znanje i snagu su ključni kod domova kulturno-prosvjetnih društava „Prosvjeta“ i „Napredak“, a kod kojih se javlja i afirmiranje domaćih nacionalnih identiteta (br. 16, 27). Važnu i specifičnu temu kod bankovnih zdanja (🏦), čiji ikonografski program redovito ukazuje na blagostanje i izobilje, predstavlja i pojava skulpturalnih prikaza „narodnih tipova“ (br. 28, 30). U konačnici, privatna zdanja (🏠) stambenog, poslovnog i stambeno-poslovnog karaktera ukrašena su statuama i reljefima koji predstavljaju prosperitet, trgovinu i industriju, i to posredstvom alegorija te prikaza antičkih božanstava (br. 4, 6, 9, 10, 11, 13, 15, 20), ali i prizora folklornog bogatstva te različitosti u zemlji (br. 22).

Osnovni poticaj većoj zastupljenosti figuralnih dekorativnih elemenata na pročeljima zdanja došao je najprije s pojavom novih tipologija i stilova u graditeljstvu. Po regulisanju građevinske djelatnosti prema europskim standardima, u Sarajevu je posredstvom akademski obrazovanih arhitekata te graditelja podignuto na desetine građevina, a koje su trebale zadovoljiti upravne, poslovne, rezidencijalne, kulturne i vjerske potrebe različitih društvenih slojeva. Najreprezentativnije među njima bivale su ukrašavane statuama i reljefima koje su trebale doprinijeti vizualnom dojmu objekata, ali i iskazati njihovu namjenu. Istovremeno, figuralni prikazi su dobili na značaju jer su mogli posvjedočiti i o materijalnom statusu te kulturnom identitetu svojih naručitelja, kako Zemaljske vlade i vjerskih ustanova kao najvećih pokrovitelja građevinskih projekata, tako i nastajuće građanska klase koju su pored domaćih struktura činili i doseljeni činovnici, trgovci, industrijalci, bankari, pravnici, itd.

FORMALNO-STILSKE ODLIKE FIGURALNE ARHITEKTONSKE DEKORACIJE

S obzirom na vrijeme u kojemu je nastajala, figuralna arhitektonska dekoracija je bila oblikovana prema umjetničkim tokovima i idejama sishodištem u Beču kao prijestolnici Habsburške Monarhije. Načela o jedinstvu i čistoći stila, te stvaranju „cjelovitog umjetničkog djela“ (tzv. Gesamtkunstwerk) podrazumijevala su formalno-stilsko usklađivanje i podređivanje dekorativnog programa osnovnoj graditeljskoj misli, pa je tako i figuralna dekoracija prilagođavana arhitektonskom okviru. Smještena na najviše zone pročelja, strukturirana je tako da upotpuni i eventualno akcentuira arhitektonske elemente, ne narušavajući pritom kompozicioni sklad zdanja.

Kod historicističkih građevina, a koje su po pravilu podizane tokom zdanje dvije decenije 19. stoljeća, skulpture pretežito imaju odlike klasične i renesansne idealizacije, statične su i frontalno komponirane, a gestikulacija im je suzdržana te „zatvorena“ obrisnom linijom. Više „slobode“ dobivaju na secesijskim objektima koji se grade s početka 20. stoljeća, a na kojima ne samo da postepeno izlaze iz arhitektonskog okvira, nego ih odlikuje i valovita linija,

Arhiv Bosne i Hercegovine
Historijski arhiv Sarajevo
Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine

Br. 2, 4, 6, 8*, 9, 11
Zagorodnjuk, Vladimir Pavlovič (Odessa, 31. 5. 1889 – Sydney, 1976), akademski kipar.
Br. 34

INDEKS ARHITEKATA I GRADITELJA

Damjanov, Andreja (Papradište, 1813 – Veles, 16. 8. 1878), crkveni graditelj.
Br. 1
Glaser, Ferdinand (Ervénice, 30. 5. 1880 – Beč, 27. 9. 1961), arhitekt.
Br. 30
Gotthilf, Ernst von (Temesvár, 1. 10. 1865 – Oxford, 17. 9. 1950), arhitekt.
Br. 20
Hudec, Karl (?), arhitekt, djelovao u Sarajevu od 1903. godine.
Br. 10, 13
Kotěra, Jan (Brno, 18. 12. 1871 – Prag, 17. 4. 1923), arhitekt.
Br. 28
Miladinović, Miloš (Donji Vakuf, 1876 – Sarajevo, 1934), graditelj, djelovao u BiH tokom prve polovine 20. stoljeća.

Br. 16

Panek, Carl (Mistek, 11.7. 1860 – Kritzensdorf, 15. 2. 1908), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom zadnje dvije decenije 19. stoljeća.

Br. 8

Pařík, Karel (Veliš, 5. 7. 1857 – Sarajevo, 16. 6. 1942), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom perioda austrougarske uprave.

Br. 2, 6, 9, 11, 15*, 31, 33

Rekvenyi, Josip (Bačka Topola, 1877 – Sarajevo, ?), graditelj.
Br. 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29

Sunko, Dionis (Sisak, 30. 9. 1879 – Zagreb, 21. 12. 1935), arhitekt.
Br. 27

Tönnies, Rudolf (Ljubljana, 20. 4. 1869 – München, 6. 12. 1929), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom prve decenije 20. stoljeća.

Br. 10, 22

Vancaš, Josip pl. (Sopron, 22. 3. 1859 – Zagreb, 15. 12. 1932), arhitekt, djelovao u Sarajevu tokom perioda austrougarske uprave.

Br. 3, 4, 5, 7, 12, 14, 18, 32

Zloković, Milan (Trst, 6. 4. 1898 – Beograd, 29. 5. 1965), arhitekt.
Br. 34

*Posebne zahvale na suradnji Harisu Zaimoviću i Saši Beltramu iz

Historijskog arhiva Sarajevo, kao i Bori Jurišiću iz Arhiva Bosne i Hercegovine.

uz secesijsku stilizaciju i pathos (br. 17, 19, 21, 27, 29, 30, 33). Primjeri modernističkog oblikovanja su rjeđi, ali se daju prepoznati kod skulptura s reduciranim i monumentalnim formama, kao i kubističkim te ekspresionističkim elementima (br. 28, 34).

Komponiranje figuralne dekoracije na pročeljima zdanja u velikoj mjeri je ovisilo od samih arhitekata kao autora graditeljskih projekata, ali i kipara te kiparskih ateljea koji su bili raspoloživi za realizaciju skulpturalnih radova. Kako isprva nije bilo domaćih majstora, izvedba skulptura i dekorativnih elemenata je povjeravana stranim autorima i radionicama, sukladno umjetničkim i poslovnim vezama koje su arhitekti s njima ostvarivali. Tako se, primjerice, može uočiti da je kod građevina koje je projektirao arhitekt Josip pl. Vancaš, skulpturalne radove izrađivao hrvatski kipar Dragutin Morak, dok se kod objekata arhitekta Karela Paříka najčešće pojavljuju skulpture izrađene u Wienerberger opeci iz Beča. S razvojem graditeljske djelatnosti su se tijekom prve decenije 20. stoljeća javile i lokalne građevinske firme s kiparskim ateljeima, a koje su u „umjetnom kamenu“, tj. betonu, izrađivale dekorativnu plastiku. Među takvima se pored firme „Jung & Russ“ ističe i firma „Horvath & Scheidig“ u kojoj je privremeno radio i Robert Jean Ivanović kao prvi školovani kipar iz Sarajeva, a čija se djela mogu naći na zdanjima arhitekta Josipa Rekvenyija. Zahvaljujući javnim natječajima i angažmanima kod izrade kiparske dekoracije na monumentalnim javnim zdanjima, pojavili su i autori kao što su Robert Frangeš Mihanović, Stanislav Sucharda ili István Tóth, renomirani u sredinama kakve su bili Zagreb, Prag i Budimpešta, ali i Mihovil (Mišo) Stević koji je nakon školovanja u Beču jedno vrijeme proboravio u Sarajevu.

Premda figuralne arhitektonske dekoracije na pročeljima sarajevskih zdanja variraju u svojim realizacijama, kod pojedinih slučajeva ipak predstavljaju jedinstvena djela visokih umjetničkih dometa. Većina ih je poticala od ruku akademski obrazovanih kipara, a koji su zajedno s arhitektima dosljedno sprovodili tada aktualne estetske postulate u likovnim umjetnostima. U konačnici, njihova vrijednost leži u činjenici da i danas svjedoče o kulturnoj i umjetničkoj razmjeni koja je u Sarajevu ostvarivana s centrima Habsburške Monarhije na prijelomu dva stoljeća.

Arhiv Bosne i Hercegovine
Historijski arhiv Sarajevo
Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine